

על מקהלה נעלמה

מאמר זה עוסק במקהלה ששמה ה"ניגון", שהייתה לשם דבר בעולם המוזיקלי היהודי והלא יהודי באירופה בשנים 1933–1934. וכמו שרפת מגנזיום הבהיקה באור יקרות לזמן קצר ונעלמה לאחר שנה אחת בלבד.

בעקבות שרפת הרייכסטאג ב-27 לפברואר 1933 חוקק הפרלמנט הגרמני את חוק ההסמכה, והוא העניק בידי היטלר סמכויות דיקטטוריות. כפועל יוצא של אותו חוק הותקנו בשבעה באפריל של אותה שנה "התקנות בדבר הפקידות המקצועית". התקנות האלה אפשרו את פיטוריהם של עובדי ציבור שאינם אריים. בשל כך פוטרו מעבודתם בבת אחת אלפי יהודים, בהם שחקנים, במאים, נגנים, זמרי אופרה, מורי מוזיקה ואנשי מנהלה בתחום האמנות.

תגובתם של יהודי גרמניה הייתה הקמתה של מסגרת תרבותית ליהודים ששמה "אגודת התרבות של היהודים הגרמנים – קולטורבונד דויטשר יודן". את הקמת הקולטורבונד אישר המשטר הנאצי, ולמפקח עליו מטעם הרייך מונה קצין אס-אס ששמו הנס הינקל, שהיה גם המזכיר הכללי של מחלקת התרבות הנאצית. לראש האגודה מטעם היהודים התמנה הד"ר קורט זינגר, שאמנם היה רופא, אך למעשה היה מוזיקאי מעולה, מנצח, מורה בבית הספר הגבוה למוזיקה ותקופה מסוימת מנהל האופרה העירונית של ברלין. במסגרת הקולטורבונד פעלו תזמורות, אנסמבלים קאמריים, קבוצות תאטרון, אופרה ועוד.

תמונה 1:
שער תכנייה של
ה"קולטורבונד"
מספטמבר 1934

התמונות הן מהאוסף
הפרטי של
זמר הבריטון
נסים (מרטין) רון (רוזנטל).



לאמנים היהודים אפשר הקולטורבונד המשך עבודה במקצועם, ואילו לנאצים הוא פתר שלוש בעיות בבת אחת: מימוש מדיניות של תאטרון וקונצרטים נקיים מיהודים, מניעת

הצורך לשלם דמי אבטלה לאמנים המפוטרים והוכחה לעולם שאין רודפים את היהודים.

לא כל האמנים היהודים הצטרפו לקולטורבונד. מקצתם הצליחו לעזוב את גרמניה. אחרים מצאו פרנסות אחרות. והייתה גם מקהלה, שהיא נושא המאמר להלן. זו הייתה מקהלת גברים של 30 זמרים בערך (בתמונה הרשמית שהופצה לעיתונות מופיעים 28), שהיו רובם זמרים סולנים בבתי אופרה שונים ופוטרו מפאת התקנות שהזכרתי. היא אורגנה על ידי ועד הקהילה היהודית בברלין, ואת תפקיד המנצח קיבל עליו נחמיה (חמיו) וינאבר.*

וינאבר, מנצח, מעבד, מלחין וחוקר, נולד ב-1895 בוורשה למשפחת חסידית מכובדת וידועה. כישרונו המוזיקלי בלט מיד, והתעניינותו התרכזה מטבע הדברים בעיקר במוזיקה חסידית. ב-1920 נסע לברלין כדי ללמוד בה בבית הספר הגבוה למוזיקה. אף כי בעקבות ישיבתו ולימודיו בברלין הכיר ביסודיות את המוזיקה האוניברסלית, הרי התעניינותו העיקרית נשארה במוזיקה היהודית והחסידית. בבית הספר הגבוה למוזיקה השתלם ולמד ניצוח מקהלות, קומפוזיציה ואת שאר המקצועות התאורטיים. את תורת הניצוח למד אצל שניים מחשובי המורים באותה העת, זיגפריד אוקס והוגו רידל, שנוסף על היותו מוזיקאי ומורה משכמו ומעלה גילה עניין מיוחד במוזיקה יהודית.

כתלמיד התבלט וינאבר גם בעיבודים האיכותיים של מנגינות יהודיות וחסידיות וגם ביכולתו כמנצח. עקב כך יזם המורה הוגו רידל קונצרט פומבי בעבור תלמידו המחונן. האירוע נערך בשנת 1926 בבית הספר הגבוה למוזיקה ובהשתתפות אחת המקהלות המובילות של ברלין. הקונצרט הזה זכה לתהודה רבה, ובעיתון **ברלינר טאגבלאט**, ששיבח את ההופעה, נכתב בין השאר: "נחשפנו למלודיות בלתי ידועות מן המסורת היהודית שבעל פה. העיבודים המעולים והרגישים גילו לנו את המוזיקה הזו והוציאו אותה מחושך לאור..."

Copyright, 1946, by Chempio Vinaver

תמונה 2: קריאת שמע: דברים ו ד-ט: עיבוד של וינאבר (תיבות ראשונות) על פי טעמי המקרא למקהלה מעורבת

הצלחתו של הקונצרט הזה הביא, ככל הנראה, לפרסומו של וינאבר בקהילה המוזיקלית הברלינאית בכלל ובקהילה היהודית בפרט. בגין זאת מונה עוד באותה שנה (1926) למנצח המקהלה בבית הכנסת פרידנסטמפל אשר ברובע הלנוה, שהיה אחד מבתי הכנסת החשובים והגדולים בברלין, ובראשו עמד הרב ד"ר יואכים פריץ, שהיה לימים ממנהיגי יהודי אמריקה. עיקר תפקידה של מקהלה זו היה לשמש את צורכי בית הכנסת. אך אף על פי שהדרישות ממקהלה כזו לא היו מטבע הדברים גבוהות במיוחד, הצליח וינאבר להביא את ביצועיה לרמה מקצועית גבוהה. יתרה מזאת, על ידי נטילת זמירות בית הכנסת מן המסורת שבעל פה, כולל ממזרח אירופה, ועיבודן תוך שמירה על המצלול המקורי ללא פזילה אל הסגנון הקלסי, כמו שנטו לעשות זולצר ולבנדובסקי, הוא הכין רפרטואר בלתי שגרתי בעבור הברלינאים.

ב-1928 העז והפיק וינאבר שני תקליטים עם מקהלתו באמצעות חברת התקליטים "אודיאון". בעשותו כן יצר וינאבר תקדים. הוא חשף לפני הקהל, שלא הורגל לכך, את אותה מסורת מוזיקלית שבעל פה, אך בעיבוד מקצועי ואמנותי. כמו כן, על ידי הפקת תקליטים ושיווקם בשוק החופשי הוציא למעשה את המזמורים הללו מן הטקסים ומאולמות בתי הכנסת אל הקהל הרחב, כולל הלא יהודי. התקליטים זכו לביקורת חיובית ביותר בעיתונות המקצועית. והמבקר של העיתון **די מוזיק** (המוזיקה), שהתפרסם באפריל 1928, כתב למשל בין שאר המחמאות: "נגלתה לנו תרבות מקהלתית למופת. כמוה לא שמענו זה זמן רב".

לשאלות כיצד נוסדה המקהלה, באילו נסיבות ומדוע פעלה מחוץ למסגרת הקולטורבונד אין למעשה תשובות. אפילו בארכיון הקהילה היהודית בברלין, שבחסותה פעלה המקהלה, לא נמצאו עד כה מסמכים שיספקו הבהרות. את ההתייחסות המוקדמת ביותר לעצם הקמת המקהלה אפשר למצוא בעיתונות היהודית המקומית של אותם ימים. במודעות שהתפרסמו בה כבר באפריל 1933 נכתב שהנהלת הקהילה היהודית הברלינאית מחפשת זמרים בעבור מקהלה ההולכת ומוקמת. לאחר מכן, בחודש יולי של אותה שנה, דווח בעיתונות היהודית על דבר קיומן של שתי מקהלות גברים חדשות המונות יחד כשבעים זמרים. אחת מהן בניצוח בנימין ספוט, והשנייה בניצוחו של חמיו וינאבר.

עוד נכתב בידיעה זו ששתי המקהלות הופיעו יחדיו בשני קונצרטים שנערכו בבתי כנסת מרכזיים בעיר והיו ברמה גבוהה ביותר. האיכות הטובה והרמה הגבוהה הושגו בשל שתי סיבות עיקריות: א. הרכב המקהלות שכלל זמרים סולנים רבים שפוטרו מבתי אופרה; ב. העיבודים למקהלה של החומר הליטורגי היהודי המסורתי נעשו במקצועיות ובמיומנות רבה תוך שמירה על אופיו המיוחד. המאזינים התלהבו, יצאו מגדרם, כך נכתב בעיתונות, ופרצו עם סיום הקונצרטים במחאות כפיים סוערות, אף על פי שלא היה מקובל לעשות זאת בבית כנסת.

לאחר הקונצרטים המשותפים נקבע שהמקהלות תעזובנה את גרמניה. המקהלה של ספוט תפנה למערב אירופה, ואילו זו של וינאבר – למזרח אירופה. מהר מאוד התברר שהפוטנציאל האמנותי של שתי המקהלות לא היה שווה. וכך, מקהלתו של ספוט נעלמה מן הבמה אחרי הקונצרט הראשון שהופיעה בו, ואילו זו של וינאבר, שגם נשם ניתן לה השם "הניגון", זכתה למסע ניצחונות ולהצלחה יוצאת מגדר הרגיל. לאיכותה ולרמתה הגבוהה של "הניגון" אחראי במידה רבה המנצח נחמיה (חמיו) וינאבר.

והסיבה היא שבאופן פרדוקסי נתנו פיטוריהם של עשרות זמרים סולנים מבתי אופרה בעקבות חוקי הגזע הנאציים בידי וינאבר את האפשרות לארגן לעצמו מקהלה באיכות כזו שעליה היה יכול קודם לכן רק לחלום. סביר בהחלט להניח שהוא שיזם את הקמתה של מקהלה הנשענת על זמרי אופרה מפורסמים. אמנם המודעות בעיתון המציעות לזמרים להצטרף למקהלה שהולכת ומוקמת פורסמו מטעם ועד הקהילה היהודית בברלין, אך ידוע כי הוא שבחר את הזמרים למקהלתו. מקצתם הוא הזמין אישית, דבר שיכול אולי להעיד מדוע המקהלה שלו, "הניגון", כה הצליחה ואילו זו של בנימין ספוט נכשלה. וינאבר כנראה השאיר לספוט את ה"בררה".

וינאבר, כנראה, השאיר לספוט את ה"בררה". מקהלת "הניגון", כאמור, לא פעלה במסגרת ה"קולטורבונד", ולאחר הקונצרט המשותף שנערך בברלין עזבה את גבולות גרמניה. מדוע העדיפה המקהלה שלא לחבור לארגון הגדול והתומך ה"קולטורבונד" ולצאת להופעות בחו"ל דווקא? ובכן, היו לכך, כנראה, כמה סיבות. לדעתי, אפשר להורות בבירור על שתיים: א. לפחות מקצת חברי המקהלה שרפו את הגשרים עם מולדתם, או שהיו מבוקשים מטעם המשטר, או שפשוט חשו עצמם מאוימים עד כדי הצורך להימלט; ב. כאשר היה בידו כלי משוכלל כל כך

בדמות מקהלת "הניגון" על שלל כוכביה הזמרים, שאף וינאבר שלא להסתפק בתקליטים או בקהל היהודי הברלינאי המצומצם. הוא ביקש קרוב לוודאי להציג את המוזיקה שלו, כלומר את עיבודיו המשוכללים לזמירות בית הכנסת קבל עם ועולם.



תמונה 3 : מקהלת "הניגון" : תצלום שהופץ לעיתונות

ההוצאה לפועל של ההחלטה לצאת למסע קונצרטים ברחבי אירופה עם גוף אמנותי בלתי ידוע, שהרפרטואר שלו גם הוא אינו ממש מוכר, ללא תקציב רציני לצורכי יחסי ציבור הייתה הימור לא קטן. מה עשו? ובכן, ועד הקהילה היהודית בברלין, שבחסותו הוקמה המקהלה, מינה לה מנהל אדמיניסטרטיבי, הפקיד בידו סכום כסף שנאסף

מתורמים שונים, בהנחה שידאג לכל הצד הלוגיסטי של מסע הקונצרטים, כולל פרסום ויחסי ציבור. וכך, בסוף יולי או בתחילת אוגוסט 1933 חצו שלושים זמרי מקהלת "הניגון" את הגבול, והתמקמו במלון קטן בפאתי העיירה הציכית אוסטי נאד לאבן (Aussig). כשהגיעו למחוז חפצם, התברר שמנהלם, שהיה אמור להיות גם מעין אמרגן, נעלם עם כל הכסף שהופקד בידו. האפשרות שהמקהלה תתפרק וחבריה יפוצו לכל רוח לא הייתה בלתי הגיונית. אבל חבריה התעשתו, סביר להניח שבעידודו של וינאבר, שלא רצה לאבד כלי מוזיקלי, שעליו השליך את יתרו. הם התארגנו כקואופרטיב, וכל אחד מהם תרם מעט מכספו הפרטי. השאלה הייתה מה הלאה. אף אחד לא חיכה להם בשום מקום.

על פי עדות ממקור ראשון, ביום שישי אחד, לפנות ערב, לבושים בבגדיהם הטובים, צעדו חברי המקהלה קילומטרים מספר ממלונם לכיוון מרכז העיר עד לבית הכנסת הראשון שנקרה בדרכם. הם פשוט נכנסו באמצע התפילה ופצחו בשירה. התרגיל הצליח יותר מהמשוער, והקהל היה ממש המום. התוצאה הייתה שעוד מופעים אורגנו מיד, ובעתון המקומי *Aussiger Tagblatt* מיום 17.8.33 הופיע מאמר נלהב המשבח את המקהלה, מתאר אותה במונחים סופרלטיביים, ומנבא לה מוניטין עולמיים. ובאמת, חברי המקהלה אפילו לא תיארו לעצמם באיזו מהירות יתפרסמו ברבים דבר קיומם ואיכות שירתם. לא פחות ולא יותר, בעקבות אותם קונצרטים יחידים הוזמנו המקהלה ומנצחה להופיע לפני באי הקונגרס הצייוני ה-18, שנערך בפראג בתאריכים מה 21 באוגוסט ועד ל-4 בספטמבר.

ההמשך כבר היה בלתי נמנע. עוד קונצרטים אורגנו בלחץ הקהל, והפעם לא רק בבתי כנסת, כי אם גם באולמות קונצרטים מהגדולים והמכובדים שבפראג. הכרטיסים שהוצעו למכירה נחטפו בתוך זמן קצר, ומספרם לא ענה על הביקוש. ההצלחה המסחררת של מקהלת "הניגון" זכתה, כמובן, לסיקור באמצעי התקשורת. "הקונצרט התקבל בהתלהבות בלתי רגילה. האמנים נקראו להוסיף הדרנים פעם אחר פעם", נכתב בין השאר בעיתונים **פראגר טאגבלאט** מיום 31.8.33 ו**פראגר פרסה** מיום 1.9.33.

בעקבות ההצלחה בפראג נשלחו מברקים רבים מקצווי הארץ, המבקשים מהמקהלה והמפצירים בה לאפשר לעוד קהלים להאזין לחוויית שירתה. התוצאה הייתה מסע הופעות בערי השדה הציכיות: פילזן, קרסלבד, אוסטרובה, בראטיסלבה ועוד. העיתונים המקומיים, כגון **פילזנט טאגבלאט**, **בוהמיה**, **פראגר מיטטאג**, **אוסטראביר צייטונג**, יצאו ממש מגדרם: "המקהלה היא כמעט אל-טבעית", "הניצוח של וינאבר והמקהלה שלו גרנדיוזים", "האופן שבו הם מחברים רוך ולהט משאיר את המאזין המום", "כשאנו עוצמים את העיניים נדמה לנו שאנו שומעים תזמורת", "לא שמענו דבר כזה מעולם". אלה הם רק מקצת מטר הסופרלטיביים שהורעפו על המקהלה.

התחנה הבאה של מקהלת "הניגון" הייתה כמעט מובנת מאליה, וינה, עיר המוזיקה. עוד טרם הגעת המקהלה כוסו לוחות המודעות בכרזות ענק ובאותיות קידוש לבנה המבשרות על הקונצרטים של מקהלת "הניגון" המהוללת, ששמה הולך לפנייה. הקהילה היהודית העשירה בווינה, שבעת ההיא עדיין הייתה חופשית לפעול, חיבקה ממש את חברי המקהלה. קבלות פנים ומסיבות נערכו, וכמובן קונצרטים אורגנו באולמות הגדולים והמכובדים ביותר שבעיר. גם כאן, כמו בצ'כיה, יצאו כלי התקשורת ממש מגדרם כדי להרעיף עוד ועוד תשבחות. להלן כמה דוגמאות:

די שטונדה מיום 24.11.33: "שירת אנסמבל מושלמת. שליטה על החלל באולמות הקונצרטים הגדולים. צליל כה יפה הראוי להערצה".

"דר ווינר טאג" מיום 25.11.33: "יופי של צליל. וירטואוזיות של ביצוע. איחוד קולות מושלם".

ארבייט צייטונג מיום 6.12.33: "ההופעות של הניגון סנסציוניים. חוויה מכוונת, לא רק ליהודים, אלא לכל מי שרגיש לביטוי המוזיקלי האמנותי".

נויה פראיה פרסה מיום 15.12.33: "הכרנו מקהלה עם קול מעולה. הפתיע ניקיון הצליל והאינטונציה. שירת מענה מושלמת. הסוליסטים וירטואוזים".

ההצלחה האמנותית הביאה עמה גם הצלחה כלכלית, וקופת המקהלה התמלאה מזומנים. הדבר אפשר רכישת אוטובוס גדול ושכירת נהג, ובכך להשתחרר מהתלות בתחבורה הציבורית. כשכלי הרכב הזה בידם, החלה מקהלת "הניגון" במסע, כמו מעין קרקס נודד, על פני אירופה, בעיקר בתחום שהיה לפנים האימפריה האוסטרו-הונגרית. הדבר נכון למעט עיר מרכזית אחת, בודפשט. שם, כנראה, האנטישמיות כבר הרימה ראש. "זה לא הזמן למופע של יהודים", נאמר להם בפסקנות. עם זאת, אירופה עדיין האירה להם פנים, ווינה שימשה מעין בסיס מוצק, מקום שאליו היה אפשר תמיד לשוב, למלא את הקופה, לחוש את מנעמי החיים לאחר טלטולי דרך וללון בבתי מלון זולים.



תמונה 4 מקהלת "הניגון" ליד האוטובוס שרכשה

לקראת 1934 היה נראה כי וינאבר הולך לכבוש את העולם עם המקהלה שלו. שמעם התפרסם גם מעבר לים, באמריקה, ואמרגן זריז הגיע משם במיוחד לווינה כדי להחתים את מקהלת "הניגון" על חוזה להופעות מחוץ אל חוץ. ככל הנראה בשל השפל הכלכלי באמריקה, שבאותה העת העמיק, לא הסתייע העניין, ואף על פי שהחוזה שנחתם בוטל, עדיין האמינו וינאבר וזמרי המקהלה שהמסע לאמריקה ייערך בסופו של דבר.

שמעה של המקהלה הגיע, כמובן, גם אל היישוב בארץ ישראל. האמרגן הירושלמי מר כהנא חשב שראוי שישמעו את המקהלה כאן, והוא, כנראה, האמין שגם יוכל להרוויח מכך. הוא נסע במיוחד לאירופה כדי לפגוש את המקהלה ולהציע לה סיבוב הופעות בארץ. זה היה בעת מסע הופעות מוצלח ביותר בערי יוגוסלביה. למרות התנגדות של לא מעטים מזמרי המקהלה הצליח מר כהנא לשכנע את חבריה לצאת להרפתקה הזאת. הקהילה היהודית בבלגרד, שבה נערכה פגישתו הגורלית עם מקהלת "הניגון", התגייסה למבצע. עשירי הקהילה תרמו מכיסם, עד שנאסף סכום שהספיק לנסיעה, בכיוון אחד ראוי לציין. את מועד הנסיעה תכנן מר כהנא באופן שיתאפשר למקהלה להופיע בחגיגת 25 שנה לעיר תל אביב. על כן קטעה המקהלה את מסעה המוצלח ביוגוסלביה, ובאמצע מרס 1934 יצאה ברכבת לכיוון נמל פיראוס.



תמונה 5: מודעה מן העיתונות, שבה מודגש כי מדובר בקונצרטים אחרונים לפני מסע הופעות באמריקה

לקראת הגעת המקהלה לפלשתינה א"י וכדי לפרסמה כאן ריכזו מר כהנא (ואולי היה זה וינאבר בעצמו) חומר על הצלחותיה: מודעות, ביקורות, קטעי עיתונות וכיוצא בזה, ושלח אותו לעיריית תל אביב ואולי גם לעוד נמענים. וכך, באחד באפריל, ערב חג הפסח, הגיעה המקהלה לנמל חיפה על סיפונה של אנייה עלובה למדי, הנושאת את דגל רומניה. בתחילה אסרו השלטונות הבריטים על חברי המקהלה, שבידיהם הייתה אשרת תייר לשישה חודשים בלבד, לרדת לחוף. הדבר התאפשר רק לאחר שניתנה ערבות כספית, שתבטיח את יציאתם מהארץ בתום תקופת האשרה, כך נכתב בעיתון דבר מיום 2.4.34.

על דבר הגעת מקהלת "הניגון" לארץ מודיע עיתון "הארץ" מיום 3.4.34 באמצעות רשימה קצרה מאת ה' סוויט. "... לעיתים רחוקות אתה מוצא מקהלה שתהה מצורת מקולות טובים כל כך ומזמרים מאומנים כמקהלת הניגון. מן המאות שגורשו ברשעות הטלרית מבתי אופרה בחרו רק שלושים איש, את הטובים והמצוינים ביותר וכך היה הניגון". עיתון דבר מאותו תאריך 3.4.34 ראה גם הוא צורך לבשר לעם ישראל על דבר בואה של המקהלה. הדבר נעשה על ידי פרסום מכתב ששלח (מאירופה) שחקן התאטרון אלכסנדר גראנאך לידידו בארץ הסופר נחמן מייזל. והרי כמה פנינים מתוך מכתב זה: "נחמן וייזל החביב, עתידות לך חדווה גדולה וחוויה עצומה. ביקרתי בחזרות שלהם והרי אני משוכנע מכל עז יצא מתוק. צפוי אתה ידידי היקר לחוויה אמנותית גדולה. הידד שלושים הזמרים היהודים, הידד נחמיה וינאבר, הידד האמנות היהודית".

המקהלה, ככל הנראה, התקבלה בארץ בזרועות פתוחות. מידיעות שהתפרסמו בעיתונות הארץ-ישראלית של התקופה אנו למדים על קונצרטים לא מעטים שבהם הוא הופיעה (דבר, 11.4.34, 8.5.34, 28.7.34). הקונצרטים האלה נערכו במסגרת חגיגות ה-25 שנה לתל אביב. כמו כן הופיעה המקהלה באירועים אחרים בשיתוף אמנים מקומיים ובלעדיהם. נוסף על החומר האינפורמטיבי הופיעו גם כמה מאמרי ביקורת. ושוב גם כאן מהללים הכותבים את ביצועי המקהלה ומנצחה, כמו שעשו עמיתיהם באירופה:

מנשה רבינא בעיתון **זבר** מיום 20.4.34 כותב בין השאר: "להקה זו שליטה בטכניקה נפלאה. [...] עדיין לא שמענו הישגים כאלה אצל מקהלה יהודית. [...] הקולות נישאים כמכלי נגינה אחד ומתמזגים להארמוניה מפתיעה. גם בפיאנו וגם בפורטי מגיעה המקהלה לידי שלל צבעים עשירים ומצויידה במשמעת מופתית. [...] וינאבר הפליא באמת לעשות. מורגש שהוא שליט בחומר. [...]"

גם דוד רוזוליו בעיתון **הארץ** מיום 25.5.34 אינו מקמץ במחמאות: "[...]קומץ קטן של זמרים, מנצח בעל הבנה, כוח הבעה, שירת נועם בת דרגה אמנותית גבוהה. [...] בהכרה ברורה של מטרתו טפח המנצח וינאבר את הזמרה העברית והיהודית העממית. [...] מנגינות אלה משמשות רק חומר גולמי בידי אנשי המקהלה ומנצחם. הוא מכניס בהן מיד את הניב האמנותי. [...] למשל: השיר הידוע 'כשיבוא המשיח'. כאן נהפכה המנגינה הידועה הזו ליצירה מוזיקלית אמנותית על ידי העיבוד המצויין של המנצח וינאבר ועל ידי אופן השירה. [...] תעודת המקהלה הזאת היא השירה האמנותית ואותה היא ממלאה להפליא. כבר היום משמש 'הניגון' גורם תרבותי חשוב בארצנו, הוא מראה לנו מהי שירת מקהלה, איך צריך לגשת אליה ומה אפשר להוציא מהיפה בכלים שהוא הקול האנושי. [...] הרי כאן מקהלת סוליסטים."

ייתכן שווינאבר ומקהלת "הניגון" אכן ניסו להתערות בחיי התרבות הארץ-ישראליים, ולראיה הם שילבו ברפרטואר שלהם גם עבודות של מקומיים, אריך וולטר שטרנברג, למשל. אבל המציאות בארץ באותם ימים הייתה בלתי אפשרית בעבור גוף אמנותי שכזה. היישוב היהודי הקטן לא היה מסוגל לשאת כלכלית מקהלה מקצועית לא באמצעות תמיכה כספית ולא על בסיס הכנסות מקונצרטים. וכך כדי לשרוד נאלצו הזמרים לעבוד בין קונצרט לקונצרט בעבודות כפיים מזדמנות. למצב הזה, כמו שהתברר, היה אפקט הרסני, בעיקר משום שעתה, שלא כמו המצב הקודם, היו ההכנסות אישיות, והחברים לא היו מוכנים להפריש די ממשכורתם לקופה המשותפת של המקהלה. יתר על כן, היו זמרים, היותר מבוגרים בהם, שהתנגדו נמרצות לסידור הזה. נוסף על כך, לא מעטים מחברי המקהלה עדיין חלמו על המסע לאמריקה, ומכל מקום ראו בעצמם אמנים בין-לאומיים ולא חלוצים בארץ ישראל. הגוף המלוכד, מקהלת "הניגון", התפצל עתה לקבוצות בעלות אינטרסים שונים כשבתווד נחמיה וינאבר, שנשאר ללא אמצעים כספיים כדי לקיימה.

הקונצרט שנתנה המקהלה בקיבוץ עין חרוד היה אולי גולת הכותרת של הופעותיה בארץ. מרחבי העמק וגם מהגליל הגיעו אנשי ההתיישבות ברגל, בעגלה, על גבי חמור או בכל דרך אחרת. חדר האוכל של הקיבוץ היה מלא בצפיפות רבה, ורבים פשוט עמדו ליד החלונות הפתוחים. ההצלחה הייתה מעל ומעבר לכל שיעור, והאמנים נקראו לתת הדרנים פעם אחר פעם. אבל, ככל הנראה קונצרט זה היה גם מעין אפילוג, קדנצה מפוארת של יצירה מרתקת. רק כמה שבועות לאחר מכן מה שהחל בוויכוח על כסף הסתיים בחידלון.

כשנקראו חברי המקהלה להתייצב כמה שבועות אחרי כן בבית העם בראשון לציון, הם פשוט לא הופיעו. שליח מטעמו של נחמיה וינאבר נאלץ להתייצב מול קהל שמנה כאלף איש וחיכה בקוצר רוח לתחילת הקונצרט, ולהודיע שההופעה מבוטלת משום שהמקהלה חדלה מלהתקיים. ברור היה כי מצב עניינים כמתואר לא יכול להימשך, ופירוקה של המקהלה הוא בלתי נמנע. את מה שקרה אפשר לתאר פיצוץ. חברי המקהלה נפוצו לכל רוח, וכל אחד דואג לעצמו. וכך, היו כאלה שנשארו בארץ, אחרים חזרו לאירופה, ואחדים אכן הגיעו בסוף לאמריקה. וינאבר, שאיבד את ה"כלי" היקר שלו, חזר לגרמניה. פעל תקופה מסוימת במסגרת ה"קולטורבונד", וב-1938, ברגע האחרון ממש, הצליח להגיע גם הוא לאמריקה.

כאמור, ימי חייה של מקהלת "הניגון" בהנהגתו ובניצוחו של נחמיה וינאבר היו כשנה אחת בלבד, מקיץ 1933 עד קיץ 1934, אך עם התפרקותה אפשר לקבוע:

א. הואיל וחבריה היו סולנים מבתי אופרה, נהפכה המקהלה תופעה ייחודית.

ב. היא שימשה כלי אולטימטיבי בידי נחמיה וינאבר כדי לבצע את חזונו המוזיקלי, והוא הוצאת מנגינות יהודיות מן המסורת שבעל פה, ששימשו בעיקרן לטקסים, מתוך כותלי בית הכנסת אל רשות הרבים.

(* ההתייחסות אל נחמיה (חמיו) וינאבר ברשימה זו היא בהקשר לפעילותו כמנצח של מקהלת "הניגון".

ביבליוגרפיה נבחרת :

לוי, תום (2011). "עבדים היינו להינקל בברלין", מאמר מתוך הסדרה "היקים והתיאטרון העברי". יקינתון, 246, יח-כא.

רון, יוחנן (2013). **השועל**. פתח תקווה: סטימצקי, 84-108.

Nemtsov, Jascha (2011). "Ein 'ostjüdischer' Musiker im Berlin der 1920–30er jahre: Der Chorleiter und Musikethnolog Chemjo Winawer". In Christine Engel & Brigit Menzel (Eds.), *Kultur und/als Übersetzung* (pp. 99–120). Berlin: Frank & Timme.

Rabinovitch, Israel (1952). *Of Jewish music: Ancient and modern*. Montreal: Eagle Publishing, 235–236.